Monitoring digitalnih prava u Srbiji

oktobar-decembar 2015.

Pregled stanja Internet sloboda u Srbiji u 2015. godini završavamo izveštajem koji pokriva poslednja tri meseca (oktobar, novembar i decembar). U odnosu na prethodne periode monitoringa, broj slučajeva povreda prava u digitalnom okruženju je ostao približno isti. Najučestalije vrste povreda i dalje predstavljaju prekoračenje slobode izražavanja i pritisci na novinare, onlajn medije, blogere, aktiviste ili pojedince zbog aktivnosti i izražavanja na mreži. Indikativno je da su novinari u velikoj meri mete pritisaka, pretnji i uvreda, jer su bili učesnici gotovo polovine takvih slučajeva koje je SHARE Fondacija zabeležila. Kao najzapaženije slučajeve napada i pritisaka na novinare možemo da izdvojimo oduzimanje opreme i brisanje snimaka novinara istraživačkog portala KRIK i uvrede novinarki TV B92 Zlatiji Labović nakon incidenta sa tadašnjim ministrom odbrane Srbije Bratislavom Gašićem.

U periodu od oktobra do kraja 2015. godine zabeležen je manji broj sajber napada u odnosu na ranije monitoring izveštaje. Ovom prilikom bismo izdvojili tri sajber napada.

Serija napada na server portala "Peščanik" se nastavila, s tim da počinioci prethodnih napada i dalje još uvek nisu pronađeni. Prema objavi uredništva na "Tviteru", tokom 20. i 21. novembra dogodio se najintenzivniji DDoS napad na server u kome je učestvovalo oko 30 000 IP adresa. Poređenja radi, jedan od ranijih napada (jun 2015. godine) na "Peščanik" je vršen sa otprilike 2000 IP adresa, usled čega ih je blokirano više stotina. Ovaj slučaj pokazuje koliko je "rat kapacitetima" sa napadačima u sajber prostoru uzeo maha. Na server Mreže za istraživanje kriminala i korupcije (OCCRP) početkom decembra izvršen je sajber napad, koji je onemogućio i pristup sajtu istraživačke mreže KRIK iz Srbije (krik.rs). Informacije o napadu na server ove mreže istraživačkih novinara je na Tviteru potvrdio urednik OCCRP Dru Saliven. Takođe, Akademska mreža Srbije (AMRES) koja zapravo predstavlja "kičmu" tehničke infrastrukture servera državnih univerziteta je početkom decembra 2015. pretrpela DDoS napade, navodno sa više desetina hiljada IP adresa. Kao posledica, sajt Fakulteta organizacionih nauka u Beogradu (fon.rs) koji je hostovan na AMRES mreži bio je nedostupan. Treba ukazati na činjenicu da do sada nijedan slučaj sajber-napada na onlajn medije nije rešen.

Ovaj period monitoringa je počeo medijskim izveštavanjem o programu prisluškivanja telefonskih linija u više evropskih zemalja, među kojima je i Srbija. Poslanik u austrijskom parlamentu Peter Pilc

je evropskoj javnosti ukazao na program "Eikonal", pomoću koga su bezbednosne službe SAD (NSA) i Nemačke (BND) prisluškivale 256 telefonskih linija, od čega su tri iz Srbije. Dodatno zabrinjava činjenica da je "Eikonal" realizovan uz pomoć Dojče telekoma, jednog od najvećih operatora elektronskih komunikacija u Evropi, koji je zainteresovan za privatizaciju Telekoma Srbija.

Značajno otkriće istraživačke grupe "Citizen Lab" sa Univerziteta u Torontu o upotrebi špijunskog softvera "FinFisher"objavljeno je sredinom oktobra. Naime, nalazi "Citizen Lab"-a su potvrdili sumnje SHARE Fondacije da Bezbednosno-informativna agencija (BIA) koristi ozloglašeni softver, što su sugerisali procureli mejlovi italijanske kompanije "Hacking Team". Zabrinjavajuće je da posle više od dve godine od tekstova SHARE o indicijama da se softveri kompanija "Gamma International" i "Trovicor" za masovni nadzor elektronskih komunikacija koriste i u Srbiji, nema javne debate niti makar unapređenja transparentnosti povodom ovog pitanja.

Kao u većini prethodnih monitoring perioda, uvrede, pretnje i različiti pritisci na pojedince, pre svega novinare, čine najveći broj zabeleženih slučajeva. Veliku pažnju javnosti privukle su uvrede i optužbe, mahom na društvenim mrežama, upućene početkom decembra novinarki TV B92 Zlatiji Labović, posle seksističke opaske tadašnjeg ministra odbrane Bratislava Gašića kada je Labović snimala njegovu izjavu. Posle serije protesta pod sloganom "Novinari ne kleče", Gašić je formalno smenjen tek u februaru, iako je predsednik Vlade Srbije Aleksandar Vučić neposredno posle incidenta izjavioda zbog seksističkog ponašanja Gašić ne može više da bude ministar. Tatjana Vehovec, poznata po blogu "Mooshema", postala je meta posle tekstova o lažnom reklamiranju hleba "Tonus", na koje je upozorila javnost objavljivanjem dokumenata dobijenim od državnih organa. Napadi su kulminirali objavom njene adrese i broja telefona na Fejsbuku, uz komentar "da vidimo da li će još lagati".

Kao novi vid pritisaka na onlajn medije mogli smo da vidimo oduzimanje opreme, brisanje snimaka, pa čak i prekršajne prijave zbog snimanja "na gradilištu" na primerima novinara KRIK-a, odnosno portala "Istinomer". U oba slučaja je beogradska Komunalna policija prekoračila ovlašćenja, prvo oduzimajući opremu novinarima KRIK-a kada su pokušali da uzmu izjavu od gradonačelnika Beograda Siniše Malog, a zatim kada ekipi "Istinomera" nije bilo dozvoljeno da snimi intervju na Savskom šetalištu, zbog čega su protiv njih podnete prekršajne prijave. Zaštitnik građana je krajem decembra utvrdio brojne nepravilnosti u radu Komunalne policije tokom postupanja prema ekipi "Istinomera". Inače, medijska kampanja protiv istraživačkih novinara BIRN-a, CINS-a i KRIK-a nastavljena je tokom novembra optužbama tabloida "Informer" da finansirani novcem Evropske komisije "ruše premijera Aleksandra Vučića". Verbalnim napadima na tri spomenute medijske organizacije se u to vreme priključila i šefica Biroa MUP-a Srbije za saradnju sa medijima Biljana Ivković, koja je tvitovala da su BIRN, CINS i KRIK "i tužilac i sudija i porotnik, a iz inostranstva se finansiraju samo 99,6%".

Andrej Fajgelj, docent na Univerzitetu u Kragujevcu, priveden je krajem novembra zbog video snimka koji je objavio uoči posete gen. sek. NATO Jensa Stoltenberga, ali je posle 48 sati i saslušanja u tužilaštvu, zbog navodnog pozivanja na nasilnu promenu ustavnog poretka, pušten da se brani sa slobode. Iako je Fajgeljev video "graničan slučaj", tj. ni u jednom delu se ne poziva direktno na nasilje i rušenje ustavnog poretka, interesantno je koliko su državni organi efikasno reagovali. Slično Fajgelju je prošao novinar portala "Oslobođenje" Tomislav Lovreković. Ovim se potvrđuje nastavak prakse "selektivne pravde", prema kojoj u slučajevima gde je procenjeno da je ugrožena bezbednost najviših javnih funkcionera ili države nadležni organi hitno reaguju, dok u drugim slučajevima, poput pretnji novinaru Nenadu Mihailoviću koje se ponavljaju, gotovo da nema konkretne reakcije i preduzimanja mera prema osumnjičenima.

Onlajn mediji koji izveštavaju o događajima na lokalnom nivou takođe su se susretali sa izazovima – predsednik Skupštine opštine Temerin Robert Karan zabranio je glavnom uredniku portala "Temerin info" da snima sednicu Skupštine i tražio od njega da isključi kameru. Takođe, urednicu portala "Jugmedija" Milicu Ivanović je napao rukovodilac hladnjače "Porečje" u Vučju prilikom izveštavanja o situaciji u toj firmi. Prema njenim rečima, policija je fizički nasrtaj na nju i pretnje tokom obavljanja novinarskog zadatka okarakterisala samo kao prekršaj, iako je za ugrožavanje sigurnosti novinara predviđena krivična sankcija (čl. 138, stav 3 Krivičnog zakonika).

SHARE Fondacija smatra da su nedopustivi novi vidovi pritisaka na novinare i onlajn medije, kao što su oduzimanje opreme i zabrana snimanja na javnom mestu, naročito kada ih vrše predstavnici državnih organa poput Komunalne policije. Odnos omalovažavanja koji javni službenici i funkcioneri imaju prema novinarima ne može biti osnova demokratskog društva. Višemesečne kampanje protiv novinara onlajn medija koji se bave istraživačkim novinarstvom takođe nepovoljno utiču na medijske slobode u digitalnom okruženju.

Statistički pregled slučajeva za period oktobar – decembar 2015. po kategorijama

A. Tehnički napadi na integritet sadržaja

1. Činjenje sadržaja nedostupnim: 3

2. Uništavanje i krađa podataka i programa: /

3. Neovlašćeni pristup – neovlašćena izmena i postavljanje sadržaja: /

B. Nadzor elektronskih komunikacija, narušavanje prava na privatnost i zaštitu podataka o ličnosti

1. Elektronski nadzor: 2

2. Narušavanje privatnosti komunikacije od strane privatnih aktera: /

3. Povrede regulative zaštite podataka o ličnosti: /

C. Prekoračenje slobode izražavanja i pritisci zbog aktivnosti i izražavanja na mreži (novinari, online mediji, blogeri, aktivisti, pojedinci)

Vrste povreda

1. Iznošenje neistina: 1

2. Uvrede i vrednosni stavovi: 10

3. Ugrožavanje privatnosti: 1

4. Pritisci, pretnje i ugrožavanje sigurnosti: 18

5. Sloboda izražavanja na Internetu i radni odnos: /

Pravne posledice

I Privatne tužbe: /

II Krivične prijave: 2

III Privođenja i pritvori: 2

IV Značajne presude: /

V Prekršajni postupci: 1

D. Manipulacije u digitalnom okruženju

1. Lažno predstavljanje i krađa identiteta: 1

2. Zloupotreba mehanizama digitalnog okruženja (između ostalog i astroturfing, botovi itd...): 1

E. Pozivanje posrednika na odgovornost

Nisu zabeleženi slučajevi većih povreda.

F. Blokiranje i filtriranje sadržaja

Nisu zabeleženi slučajevi većih povreda.

Monitoring baza SHARE Fondacije